BOLALARDA CHET TILINI O‘ZLASHTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI HAMDA SAMARALI O‘QITISH USULLARI

Guliston pedagogika instituti Xorijiy til
va adabiyoti yo‘nalishi 3 kurs talabasi
Murodova Marjona
Shodmamatova Gulsanam
Ilmiy rahbar: f.f.b.f.d (PhD)
M.Yuldasheva

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda til o‘rganish jarayonining ahamiyati, uni qaysi yoshdan boshlash maqsadga muvofiqligi hamda samarali o‘rgatish usullari yoritiladi. Shuningdek, bolalarning tabiiy qobiliyatlari, o‘yin va kundalik faoliyat orqali tilni o‘zlashtirish yo‘llari, ota-onalar va o‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar keltiriladi. Maqolada til o‘rganishda yo‘l qo‘yiladigan xatolar va ularning oldini olish choralari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit sozlar: Bolalar, til o‘rganish, erta yosh, nutq rivoji, ko‘p tillilik, o‘yin orqali o‘rganish, ta’lim usullari, ota-onalar roli, bolalar psixologiyasi, til ko‘nikmalari

Abstract: This article discusses the importance of language learning in children, the appropriate age to begin, and effective teaching methods. It highlights children’s natural abilities to acquire language, ways of learning through play and daily activities, and provides practical recommendations for parents and teachers. The article also examines common mistakes in the language learning process and ways to prevent them.

Keywords: children, language learning, early age, speech development, multilingualism, learning through play, teaching methods, parental role, child psychology, language skills

Аннотация: В данной статье рассматривается значение изучения языка у детей, оптимальный возраст для начала обучения, а также эффективные методы преподавания. Освещаются природные способности детей к усвоению языка, способы обучения через игру и повседневную деятельность, а также приводятся практические рекомендации для родителей и педагогов. Кроме того, анализируются распространённые ошибки в процессе изучения языка и пути их предотвращения.

Ключевые слова: дети, изучение языка, ранний возраст, развитие речи, многоязычие, обучение через игру, методы обучения, роль родителей, детская психология, языковые навыки

Kirish

Hozirgi globallashuv davrida chet tillarini bilish nafaqat afzallik, balki zaruratga aylanib bormoqda. Ayniqsa, bolalik davrida til o‘rganish masalasi pedagoglar, psixologlar va ota-onalar e’tibor markazida turadi. Chunki aynan shu davrda bolaning nutqi, tafakkuri va eslab qolish qobiliyati faol rivojlanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta yoshda o‘rganilgan til bolalar tomonidan osonroq va tabiiyroq o‘zlashtiriladi. Bugungi kunda ko‘plab ota-onalar farzandlariga kichik yoshdan boshlab chet tilini o‘rgatishga intilmoqda. Biroq bu jarayonni qachon va qanday boshlash kerakligi ko‘pchilik uchun dolzarb savol bo‘lib qolmoqda. Noto‘g‘ri yondashuv esa bolaning qiziqishini pasaytirishi yoki ortiqcha yuklama berishi mumkin.

Shu bois mazkur maqolada bolalarda til o‘rganish jarayonining o‘ziga xos jihatlari, uni qaysi yoshdan boshlash maqsadga muvofiqligi hamda samarali o‘qitish usullari keng yoritiladi.

Til o‘rganishning nazariy asoslari

Avvalo, bolalik davrida til o‘rganishning samaradorligi Critical Period Hypothesis bilan izohlanadi. Bu nazariyani amerikalik tilshunos Eric Lenneberg ilgari surgan bo‘lib, unga ko‘ra inson miyasi ma’lum bir yoshgacha (taxminan balog‘atga yetgunga qadar) tilni tabiiy ravishda o‘zlashtirishga moyil bo‘ladi. Lenneberg shunday ta’kidlaydi: “Tilni egallash qobiliyati biologik jihatdan vaqt bilan cheklangan.” Bu fikr shuni anglatadiki, erta yoshda boshlangan til o‘rganish jarayoni ancha samarali

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

kechadi. Shuningdek, mashhur psixolog Lev Vygotsky bolalar rivojlanishida ijtimoiy muhitning roliga alohida e'tibor qaratgan. Uning Zone of Proximal Development nazariyasiga ko'ra, bola kattalar yoki tajribaliroq insonlar yordamida o'z imkoniyatlaridan yuqori darajada bilimlarni egallay oladi. Bu esa til o'rganishda ota-ona yoki o'qituvchining faol ishtiroki muhimligini ko'rsatadi. Masalan, bola o'zi mustaqil ravishda "apple" so'zini o'rganmasligi mumkin, ammo ota-onasi uni rasm yoki real meva orqali ko'rsatib, bir necha bor takrorlasa, bola tezda eslab qoladi.

Yana bir muhim olim — Noam Chomsky til o'rganish insonda tug'ma qobiliyat ekanligini ta'kidlaydi. U ilgari surgan Universal Grammar nazariyasiga ko'ra, bolalar tilni o'rganish uchun maxsus ichki mexanizm bilan tug'iladi. Shu sababli ular grammatikani ongli ravishda yodlamasdan ham nutqni to'g'ri shakllantira oladi. Masalan, kichik yoshdagi bola "I goed" deb noto'g'ri aytsa ham, vaqt o'tishi bilan "I went" shaklini tabiiy ravishda o'zlashtiradi.

Masalan, shveytsariyalik psixolog Jean Piaget bolalar tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, 2–7 yosh oralig'idagi bolalar "preoperatsional bosqich"da bo'lib, ular asosan obrazlar, tasvirlar va o'yinlar orqali fikrlaydi. Demak, aynan shu davrda chet tilini o'rgatishda grammatik tushuntirishlardan ko'ra, rolli o'yinlar, sahnalashtirish va vizual vositalar ancha samarali bo'ladi. Masalan, "do'kondor va xaridor" o'yini orqali bola "How much?", "I want…" kabi iboralarni tabiiy vaziyatda qo'llashni o'rganadi.

Yana bir muhim jihat — eshitish orqali o'rganishdir. Amerikalik olim Stephen Krashen tomonidan ishlab chiqilgan Input Hypothesis ga ko'ra, bola tilni tushunarli, lekin biroz murakkabroq nutqni eshitish orqali o'zlashtiradi. Ya'ni, bola uchun biroz yangi bo'lgan, lekin kontekst orqali anglash mumkin bo'lgan materiallar eng samarali hisoblanadi. Masalan, multfilm tomosha qilayotgan bola har bir so'zni tushunmasligi mumkin, lekin harakatlar va vaziyat orqali umumiy mazmunni anglab boradi.

Til o'rgatishning samarali usullari va omillari

Amaliy misollarga to'xtalsak, ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikki tilli muhitda ulg'ayayotgan bolalar (masalan, uyda o'zbekcha, bog'chada inglizcha gaplashadiganlar) har ikkala tilni ham bemalol o'zlashtira oladi. Masalan, O'zbekistondagi ayrim xalqaro bog'chalarda bolalar kun davomida ingliz tilida muloqot qilishadi va qisqa vaqt ichida oddiy gaplarni tushunib, javob qaytara boshlashadi. Bundan tashqari, o'yin orqali o'rganish samarali usullardan biri hisoblanadi. Masalan:

- Ranglarni o'rgatishda: "red", "blue", "green" so'zlari rangli kublar yordamida o'rgatiladi.
- Harakatli o'yinlarda: "jump", "run", "clap" kabi so'zlar amaliy harakat bilan mustahkamlanadi.
- Qo'shiqlar orqali: bolalar inglizcha bolalar qo'shiqlarini eslab, talaffuzni oson o'zlashtiradi.

Shuningdek, motivatsiya masalasi ham muhim. Tadqiqotchi Robert Gardner til o'rganishda ichki qiziqish (intrinsic motivation) hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi. Agar bola tilni o'rganishni o'zi xohlasa, natija ancha yuqori bo'ladi. Masalan, bola ingliz tilidagi multfilmlarni yaxshi ko'rsa, u so'zlarni majburlashsiz o'zi o'rganishga intiladi.

Yangi zamonaviy yondashuvlardan biri — texnologiyalardan foydalanishdir. Bugungi kunda turli mobil ilovalar, interaktiv o'yinlar va videodarslar bolalarning til o'rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi. Masalan, rangli animatsiyalar va ovozli mashqlar orqali bola nafaqat eshitadi, balki ko'radi va takrorlaydi — bu esa ko'p kanalli o'rganishni ta'minlaydi. Biroq texnologiyalardan foydalanishda bolaning yosh xususiyatlari va ekran qarshisida o'tkazadigan vaqtini ham hisobga olish zarur. Chunki chet tilini o'rganish faqat video tomosha qilish yoki so'zlarni takrorlash bilan cheklanmasligi, balki jonli muloqot orqali ham mustahkamlanishi kerak. Masalan, bola ingliz tilida hayvonlar haqidagi videoni tomosha qilgach, ota-ona yoki o'qituvchi undan "What animal is this?" yoki "What colour is it?" kabi savollar orqali o'rgangan bilimlarini amalda qo'llashni so'rashi mumkin.

Shu o'rinda, bolalarda til o'rganish jarayonini qaysi yoshdan boshlash maqsadga muvofiqligi masalasiga ham e'tibor qaratish lozim. Til o'zlashtirish jarayoni bolaning dastlabki rivojlanish davridan boshlanadi. Hayotining ilk yillarida bola atrofidagi tovushlarni tinglash, ularni farqlash va kattalar nutqiga taqlid qilish orqali dastlabki til ko'nikmalarini shakllantiradi. 3–6 yosh oralig'ida esa

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

bolalarning so‘z boyligi kengayib, yangi tushunchalarni obrazlar va harakatlar orqali o‘zlashtirish imkoniyati ortadi. Shu sababli aynan maktabgacha yoshda chet tilini qo‘shiqlar, ertaklar, rasmlar va qisqa suhbatlar orqali o‘rgatish samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Biroq bu chet tilini faqat erta yoshda boshlash kerak degani emas. Muhimi, ta’lim jarayonining muntazamligi va bolaning rivojlanish darajasiga mos tashkil etilishidir.

Bundan tashqari, bolalarda til o‘rganish samaradorligi ko‘p jihatdan oilaviy muhitga ham bog‘liq. Ota-onalar farzandlariga chet tilini o‘rgatishda murakkab topshiriqlar berishlari shart emas. Kundalik hayotdagi oddiy vaziyatlarning o‘zi ham til o‘rganish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Masalan, ovqatlanish vaqtida mevalarning inglizcha nomlarini aytish, sayr davomida ranglarni takrorlash yoki uxlashdan oldin qisqa ertak o‘qib berish orqali bola yangi so‘zlarni tabiiy ravishda o‘zlashtiradi. Bunday mashg‘ulotlar bolaning tilga bo‘lgan qiziqishini oshirish bilan birga, ota-ona va farzand o‘rtasidagi muloqotni ham mustahkamlaydi. Til o‘rgatish jarayonida o‘qituvchining pedagogik yondashuvi ham muhim ahamiyatga ega. Har bir bolaning bilimni qabul qilish tezligi, qiziqishi va nutqiy faolligi turlicha bo‘lganligi sababli, barcha o‘quvchilardan bir xil natijani bir vaqtda talab qilish to‘g‘ri emas. Masalan, ayrim bolalar yangi so‘zni eshitishi bilanoq takrorlashi mumkin, boshqalari esa uni bir necha marta tinglagandan keyingina mustaqil qo‘llay boshlaydi. Shu bois o‘qituvchi dars jarayonida turli metodlardan foydalanishi va bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olishi lozim.

Til o‘rganishdagi muammolar va ularning yechimlari

Yana bir muhim masala — til o‘rganish jarayonida yo‘l qo‘yiladigan xatolardir. Ko‘pincha bolalardan qisqa vaqt ichida ko‘p miqdordagi so‘zlarni yodlash, grammatik qoidalarni mukammal bilish yoki xatosiz gapirish talab qilinadi. Bunday yondashuv bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini kamaytirishi va til o‘rganishga nisbatan salbiy munosabat shakllanishiga olib kelishi mumkin. Aslida, xato qilish til o‘zlashtirish jarayonining tabiiy qismidir. Masalan, bola “He go to school” deb aytganda, o‘qituvchi uni keskin tanqid qilish o‘rniga, “Yes, he goes to school” shaklida to‘g‘ri gapni takrorlashi mumkin. Natijada bola o‘z xatosini bilvosita anglaydi va muloqotni davom ettirishdan cho‘chimaydi. Shuningdek, bolalarni doimiy ravishda bir-biri bilan taqqoslashdan saqlanish kerak. Chunki til o‘rganishdagi muvaffaqiyat faqat yodlangan so‘zlar soni bilan emas, balki bolaning ularni kundalik vaziyatlarda tushunishi va mustaqil qo‘llay olishi bilan ham belgilanadi. Masalan, bola o‘nta yangi so‘zni yodlab, ulardan foydalana olmasligidan ko‘ra, beshta so‘zni o‘rganib, ular yordamida oddiy gaplar tuza olishi amaliy muloqot nuqtayi nazaridan foydaliroq bo‘lishi mumkin.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, bolalarda til o‘rganish jarayonini tashkil etishda faqat yosh omiliga tayanish yetarli emas, degan xulosaga kelish mumkin. Bunda bolaning psixologik tayyorgarligi, oilaviy muhiti, o‘qituvchining yondashuvi hamda o‘rganilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyati o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi lozim. Eng muhimi, chet tili bola uchun majburiy yodlash jarayoni emas, balki atrofdagi dunyoni anglash va boshqalar bilan muloqot qilishning qiziqarli vositasiga aylanishi kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalarda til o‘rganish jarayonining samaradorligi nafaqat uni erta yoshdan boshlashga, balki to‘g‘ri pedagogik yondashuv va qulay ta’lim muhitiga ham bog‘liq. Tahlil qilingan ilmiy nazariyalar shuni ko‘rsatadiki, bolalar tilni o‘yin, taqlid, tinglash va ijtimoiy muloqot orqali tabiiy ravishda o‘zlashtiradilar. Shu sababli chet tilini o‘rgatishda bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ota-onalar hamda o‘qituvchilarning hamkorligini ta’minlash muhimdir. Shuningdek, ortiqcha talab qo‘yish, xatolarni keskin tanqid qilish va bolalarni o‘zaro taqqoslash kabi yondashuvlardan saqlanish lozim. Fikrimizcha, til o‘rganishning asosiy maqsadi bolaga ko‘p so‘z yodlatish emas, balki unda o‘rgangan tilidan erkin foydalanish, mustaqil fikrlash va muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘lishi kerak.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lenneberg, E. H. (1967). *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley & Sons.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
4. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
5. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
6. Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
7. Cameron, L. (2001). *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages Are Learned* (4th ed.). Oxford: Oxford University Press.
9. Pinter, A. (2017). *Teaching Young Language Learners* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
10. Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: Cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience, 5*, 831–843.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.